

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้น้ำ
บริเวณบ้านหัวขัว ตำบลท่าขอนยาง
อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
Diversity and Utilization of Aquatic Plants
in Hua Khua Village, Tambol Tha Khon Yang,
Kantarawichai District, Maha Sarakham Province

ณัฐกมล แสนอินทร์¹ สุรพล แสนสุข^{1*} ปิยะพร แสนสุข²

Saen-in, N., Saensouk, S. & Seansouk, P.

บทคัดย่อ

ความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้น้ำบริเวณบ้านหัวขัว ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 โดยลงพื้นที่สำรวจพรรณไม้น้ำพร้อมกับสัมภาษณ์การใช้ประโยชน์พื้นบ้าน ผลการศึกษาพบพรรณไม้น้ำ 23 วงศ์ 29 สกุล 33 ชนิดจำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน พบพืชใบเลี้ยงเดี่ยวและพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 11 วงศ์ เท่ากัน โดยพืชใบเลี้ยงเดี่ยวพบ 15 สกุล 18 ชนิด พืชใบเลี้ยงคู่พบ 13 สกุล 14 ชนิดและเฟินอีก 1 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ Cyperaceae รองลงมา คือ Araceae, Poaceae, Fabaceae และ Apiaceae จำแนกตามนิเวศวิทยาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชชายน้ำพบมากที่สุด พืชลอยน้ำ และพืชใล้น้ำ ตามลำดับ พบว่าใน 33 ชนิด

¹หน่วยปฏิบัติการวิจัยอนุกรมวิธานพืช สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และการประยุกต์ใช้ สถาบันวิจัยวลัยรุกเข

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

Plant and Invertebrate Taxonomy and Its Applications Unit Group, WalaiRukhavej Botanical Research Institute, Mahasarakham University, Kantarawichai District, MahaSarakhm 44150, Thailand

²หน่วยปฏิบัติการวิจัยอนุกรมวิธานพืช สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง และการประยุกต์ใช้ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ต.ขามเรียง อ.กันทรวิชัย จ.มหาสารคาม 44150

Plant and Invertebrate Taxonomy and Its Applications Unit Group, Department of Biology, Faculty of Science, Mahasarakham University, MahaSarakhm 44150, Thailand

*Corresponding author email: surapon.s@msu.ac.th

มีการนำมาใช้ด้านอาหารมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านสมุนไพร ด้านไม้ดอกไม้ประดับ ด้านอื่น ๆ ด้านเครื่องใช้สอย ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ ตามลำดับ เมื่อพิจารณาดัชนีพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน พบว่า ข้าว (*Oryza sativa* L.) และบัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) มีค่า UV และ CI สูงที่สุด เท่ากับ 1.5 แสดงให้เห็นว่า ข้าวและบัวหลวงมีความสำคัญและจำเป็นต่อชุมชนมากที่สุด

คำสำคัญ: ความหลากหลาย พรรณไม้น้ำ การใช้ประโยชน์พื้นบ้าน จังหวัดมหาสารคาม

Abstract

The diversity and utilization of aquatic plants in Hua Khua village, Tambol ThaKhon Yang, Kantarawichai district, Maha Sarakham province between January and December 2018. Survey and collected followed by interviews traditional uses of aquatic plants. The collected plants belong to 29 genera, 33 species in 23 families of aquatic plants. The Monocotyledons and Dicotyledons were 11 families comprising 18 species in 15 genera and 14 species in 13 genera, respectively. The Pteridophytes has 1 species. Families exhibiting the most diversity were Cyperaceae, followed by Araceae, Poaceae, Fabaceae and Apiaceae, respectively. The aquatic plants in this area can be divided into three groups, the marginal plant group is the most diverse followed by floating plant group and emerged plant group. It was revealed that the traditional uses of aquatic plants in this study area were most frequently used for foods, medicines, ornamental plants, other uses, basketwork and in rituals. The UV values and CI values were calculated for *Oryza sativa* L., *Nelumbo nucifera* Gaertn. (1.5), indicating that rice and lotus are the most important and necessary to the community.

Keywords: Diversity, Aquatic Plants, Traditional Uses, Maha Sarakham Province

1. บทนำ

พรรณไม้น้ำเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของระบบนิเวศทางน้ำ เป็นแหล่งอาหาร ที่หลบภัย ที่อยู่อาศัยของสัตว์ ป้องกันดินทราย กักเก็บตะกอน รวมถึงเป็นพื้นที่ขยายพันธุ์ของสัตว์บก และสัตว์น้ำ นอกจากนี้พรรณไม้น้ำหลายชนิดยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์หลากหลายด้าน เช่น ด้านอาหาร ได้แก่ ผักบุ้ง เป็นต้น ด้านสมุนไพรรักษาโรค (พัชรินทร์ สายพัฒนา และคณะ, 2558) พรรณไม้น้ำบางชนิดสามารถแก้ไขปัญหาน้ำเสียได้หรือบางชนิดมีมากเกินไปจนส่งผลเสียกับแหล่งน้ำเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของไข่มุก และเชื้อโรคต่าง ๆ (เชาว์ ทวีผล, 2545) บ้านห้วยข้าว ตั้งอยู่ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านมีพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำสาธารณะซึ่งมีความสำคัญต่อชุมชนเป็นอย่างมาก เนื่องจากมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งน้ำทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อกมายาวนานนับตั้งแต่บรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น จนกระทั่งถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของหมู่บ้าน บ่งบอกว่าความหลากหลายของพรรณไม้น้ำกับภูมิปัญญามีอิทธิพลร่วมกันมาตั้งแต่อดีต และมีการสืบทอดองค์ความรู้นี้มาต่อเนื่องกระทั่งปัจจุบันแต่ยังไม่มี การตระหนัก หรือเสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดการอนุรักษ์ หรือวางแผนพรรณไม้น้ำในบริเวณพื้นที่อย่างจริงจัง ปัจจุบันพบว่าแหล่งน้ำทางธรรมชาติหลายแห่งกำลังถูกบุกรุก รวมทั้งบริเวณบ้านห้วยข้าว นอกจากนี้จากการศึกษาเอกสารพบว่ายังไม่มี

การศึกษาความหลากหลายทางด้านพรรณไม้น้ำในบริเวณแหล่งน้ำตามธรรมชาติแห่งนี้ทำให้ยังขาดข้อมูลเบื้องต้น ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็น วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้เพื่อศึกษาความหลากหลายและการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้น้ำในแหล่งน้ำตามธรรมชาติในบริเวณบ้านห้วยข้าวเพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นด้านพรรณไม้น้ำสำหรับงานวิจัยในอนาคต อีกทั้งทำให้คนในชุมชนได้รู้จักพืชในท้องถิ่นของตนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และยังเป็นการอนุรักษ์พรรณไม้น้ำในบริเวณแหล่งน้ำบ้านห้วยข้าว ตำบลท่าขอนยาง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคามอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความหลากหลายชนิดของพรรณไม้น้ำในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์เพื่อการอนุรักษ์พรรณไม้น้ำในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

3. วิธีการดำเนินการวิจัย

สำรวจเก็บตัวอย่างพรรณไม้น้ำบริเวณลำห้วยใสคอ (ศตพล สิงจานุสงค์, 2557) หนอง บึงนาข้าว และพื้นที่ขึ้นและในบ้านห้วยข้าว อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม ในระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนธันวาคม พ.ศ. 2561 บันทึก

ข้อมูล ชื่อพื้นเมือง นิเวศวิทยา และถ่ายภาพ จากนั้นนำมาจำแนกชนิด และตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์ด้วยเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้ น้ำ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) บันทึกข้อมูล ชื่อท้องถิ่น วิธีการใช้พืชและส่วนที่ใช้ประโยชน์แต่ละชนิด พร้อมถ่ายภาพประกอบ จากนั้นนำมาจำแนกประเภทข้อมูลการใช้ประโยชน์ วิเคราะห์ร้อยละของข้อมูล และวิเคราะห์ดัชนีทางพฤกษศาสตร์ พื้นบ้าน (ชูศรี ไตรสนธิ และคณะ, 2561) ดังนี้ Use Value (UV) และ Cultural Importance Index (CI)

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผลการวิจัย

4.1 การศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้ น้ำ

จากการศึกษาความหลากหลายของพรรณไม้ น้ำครอบคลุมพื้นที่บ้านหัวขัว อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบพรรณไม้ น้ำ ทั้งหมด 23 วงศ์ 29 สกุล 33 ชนิด จำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน พบพืชใบเลี้ยงเดี่ยวและพืชใบเลี้ยงคู่จำนวน 11 วงศ์ เท่ากัน โดยพืชใบเลี้ยงเดี่ยวพบ 15 สกุล 18 ชนิด และพืชใบเลี้ยงคู่พบ 13 สกุล 14 ชนิด จำแนกตาม APG IV (The Angiosperm Phylogeny Group, 2016) นอกจากนี้ยังพบกลุ่มเฟิน 1 ชนิด คือ ผักแว่น (*Marsilea crenata* C. Presl) ในทั้งหมด 33 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ Cyperaceae จำนวน 3 สกุล 5 ชนิด รองลงมา คือ Araceae,

Poaceae, Fabaceae และ Apiaceae จำนวน 2 สกุล 2 ชนิด และ Nymphaeaceae, Onagraceae จำนวน 1 สกุล 2 ชนิด ตามลำดับ (ตารางที่ 1) สอดคล้องกับการศึกษาของอรุณี รอดลอย และคณะ (2555) ได้ศึกษาชนิดและการกระจายพันธุ์ของพรรณไม้ น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย พบทั้งหมด 77 วงศ์ 267 ชนิด วงศ์ที่พบจำนวนมากที่สุด คือ Cyperaceae และในการศึกษานี้ยังจำแนกพืชที่พบตามนิเวศวิทยาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชชายน้ำ (Marginal plant) พบมากที่สุด 26 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 79 รองลงมา คือ พืชลอยน้ำ (Floating) 4 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 12 และพืชโผล่พ้นน้ำ (Emerged) 3 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 9 (แผนภูมิที่ 1) เปรียบเทียบกับรายงานของธีระวัฒน์ ศรีสุข และพิมพ์ดี พรพงศ์ รุ่งเรือง (2556) กล่าวว่ารูปแบบสังคมพืชชายน้ำ เป็นสังคมพืชที่มีความหลากหลายชนิดของพืชมากที่สุด การศึกษานี้ไม่พบกลุ่มพืชใต้น้ำ (Submerged) เนื่องจากบริเวณที่สำรวจมีบัวหลวงแพร่กระจายเป็นวงกว้าง ระดับน้ำค่อนข้างลึก และสภาพน้ำขุ่นมาก ส่งผลให้พืชใต้น้ำได้รับแสงสว่างไม่เพียงพอต่อการสังเคราะห์ด้วยแสง จึงมีสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อเจริญเติบโตของพรรณไม้ น้ำกลุ่มใต้น้ำ

4.2 การใช้ประโยชน์ของพรรณไม้ น้ำ

จากการศึกษาการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้ น้ำบริเวณบ้านหัวขัว โดยการสัมภาษณ์ พบว่าพรรณไม้ น้ำทุกชนิดที่พบมีการนำมาใช้ประโยชน์ สามารถจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ออกเป็น

6 ด้าน ได้แก่ ด้านอาหาร ด้านสมุนไพร ด้านพิธีกรรมความเชื่อ ด้านที่อยู่อาศัยรวมเครื่องใช้สอย ด้านไม้ดอกไม้ประดับ และด้านอื่น ๆ (แผนภูมิที่ 2) นอกจากนี้พบว่าพืช 1 ชนิดมีการนำมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลายด้าน

1) ด้านอาหาร พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านอาหารทั้งหมด 23 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 69.70 โดยแต่ละส่วนของพืชจะรับประทานแตกต่างกันส่วนของใบและยอดอ่อน เช่น เตย (*Pandanus amaryllifolius* Roxb.) ผักแพว (*Persicaria odorata* (Lour.) Sojak) ชะพลู (*Piper sarmentosum* Roxb.) เป็นต้น ส่วนของเมล็ดที่นำมารับประทาน ได้แก่ บัวหลวง เป็นต้น และผักตบชวาสามารถรับประทานดอกอ่อนทั้งแบบสดหรือลวก

2) ด้านสมุนไพร พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านสมุนไพรทั้งหมด 21 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 63.64 โดยส่วนใหญ่พืชที่นิยมนำมาใช้เป็นยารักษาโรคใช้ทั้งลำต้นมากที่สุด เช่น แฉ่นแฉ่ว (*Hydrocotyle umbellata* L.) บัวบก (*Centella asiatica* (L.) Urb.) เป็นต้น

3) ด้านไม้ดอกไม้ประดับ พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านไม้ดอกไม้ประดับทั้งหมด 12 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 36.36 ทั้งนี้ใช้ทั้งปลูกประดับตกแต่งสถานที่ ปลูกลงแปลง และปลูกลงกระถาง

4) ด้านอื่น ๆ พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ ทั้งหมด 9 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 21.21 เนื่องจากหมู่บ้านห้วยขมิ้นพื้นที่ติดกับแหล่งน้ำเป็นจำนวน

มากส่งผลให้มีวัชพืชเกิดมากมาย แต่คนในชุมชนสามารถนำวัชพืชมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ เช่น ผักตบชวา (*Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms) จอก (*Pistia stratiotes* L.) ใช้เป็นอาหารสัตว์และทำปุ๋ยหมัก ส่วน ไมยราบยักษ์ (*Mimosa pigra* L.) ใช้ทำฟืนเป็นต้น

5) ด้านเครื่องใช้สอย พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านเครื่องใช้สอยทั้งหมด 5 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 15.15 ได้แก่ กกกลม (*Cyperus corymbosus* Rottb.) ใช้ทอเสื่อ และผักตบชวา (*Eichhornia crassipes* (Mart.) Solms.) ใช้ทำกระเป่า เนื่องจากหมู่บ้านห้วยขมิ้นมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอเสื่อจากรุ่นสู่รุ่นจนกระทั่งถึงปัจจุบันอีกทั้งยังพบว่ามีกรทำนากเพื่อทอเสื่อไว้ในครัวเรือนและขายเป็นรายได้เสริม

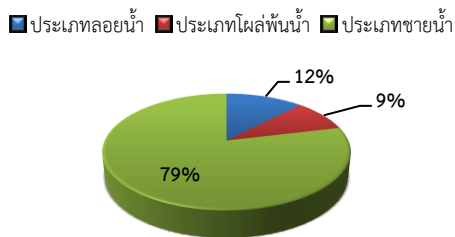
6) ด้านพิธีกรรมและความเชื่อ พบพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์ด้านพิธีกรรมและความเชื่อทั้งหมด 3 ชนิด (แผนภูมิที่ 3) คิดเป็นร้อยละ 9.09 เช่น บัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) นำมาไหว้บูชาพระ และใช้ในงานบวช ข้าว (*Oryza sativa* L.) นำมาใช้ในงานบุญประเพณีต่าง ๆ และหญ้าแพรก (*Cynodon dactylon* (L.) Pers.) ใช้ในงานไหว้ครู

4.2.1 ดัชนีทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

เมื่อพิจารณาดัชนีการใช้ประโยชน์ (Use value, UV) พบว่าพรรณไม้น้ำที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด คือ ข้าว (*Oryza sativa* L.) และบัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) มีค่า UV สูงที่สุด เท่ากับ 1.5 และพรรณไม้น้ำที่นำมาใช้ประโยชน์น้อยที่สุด 7 ชนิด ได้แก่ กล้วย (Allium tuberosum Rottler ex Spreng.)

เทียนนา (*Ludwigia hyssopifolia* (G. Don) Exell) หญ้าแพรก (*Cynodon dactylon* (L.) Pers.) หญ้าหัวหมู (*Cyperus rotundus* L.) ชี้อัน (*Xanthium strumarium* L.) หญ้าหนวดแมว (*Fimbristylis quinquangularis* (Vahl) Kunth) และผักเป็ด (*Alternanthera sessilis* (L.) R.Br. ex DC.) มีค่า UV เท่ากับ 0.2

พิจารณาถึงค่าดัชนีที่แสดงถึงความสำคัญในประเภทการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้น้ำ Cultural Important Index (CI) พบว่า ข้าว (*Oryza sativa* L.) และบัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) มีค่า CI สูงที่สุดเท่ากับ 1.5 จะเห็นได้ว่า ค่าดัชนี UV และ ค่าดัชนี CI มีค่าเท่ากัน ซึ่งแสดงถึงความสำคัญของพืชในท้องถิ่นแต่ CI จะแยกการใช้ประโยชน์ออกเป็นกลุ่ม จึงทำให้ทราบว่าพืชชนิดนั้นมีความสำคัญในประเภทใด ซึ่งในขณะที่ UV จะทราบเพียงว่าพืชชนิดนั้นมีความสำคัญต่อท้องถิ่นนั้น โดยไม่ทราบประเภทการใช้ประโยชน์ของพืชชนิดนั้นกล่าวคือข้าวและบัวหลวงมีความสำคัญและมีการนำไปใช้ในชุมชนมากที่สุด พบมีการใช้ประโยชน์ด้านอาหาร ด้านพิธีกรรมสมุนไพร และไม้ประดับ ค่า CI ยังบ่งบอกว่าข้าวและบัวหลวงมีการนำไปใช้ในด้านอาหารมากที่สุด เนื่องจากข้าวมีความสำคัญในวิถีชีวิตของคนไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่า ทุกคนต้องบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก และบริเวณพื้นที่โดยรอบหมู่บ้านหัวขัวมีแหล่งน้ำที่มีบัวหลวงเกิดขึ้นตามธรรมชาติ ส่งผลให้เกิดการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาความหลากหลายของพรรณไม้น้ำเพื่อการดำรงชีวิตและอยู่รอด แต่ยังไม่มีการตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าและประโยชน์อย่างจริงจัง

แผนภูมิที่ 1 ร้อยละประเภทของพรรณไม้น้ำจำแนกตามนิเวศวิทยา

5. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความหลากหลายพรรณไม้น้ำในบริเวณบ้านหัวขัว อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบพรรณไม้น้ำทั้งหมด 23 วงศ์ 29 สกุล 33 ชนิด จำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน พบพืชใบเลี้ยงเดี่ยว พืชใบเลี้ยงคู่ และกลุ่มเฟิน โดยพืชใบเลี้ยงเดี่ยวพบมากที่สุด 11 วงศ์ 15 สกุล 18 ชนิด รองลงมาเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 11 วงศ์ 13 สกุล 14 ชนิด และเฟินอีก 1 ชนิด ในทั้งหมด 33 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุด คือ Cyperaceae จำนวน 3 สกุล 5 ชนิด รองลงมา คือ Araceae, Poaceae, Fabaceae และ Apiaceae จำนวน 2 สกุล 2 ชนิด และ Nymphaeaceae, Onagraceae จำนวน 1 สกุล 2 ชนิด ตามลำดับ จำแนกตามนิเวศวิทยาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พืชชายน้ำพบมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 79 (26 ชนิด) รองลงมา คือ พืชลอยน้ำ คิดเป็นร้อยละ 12 (4 ชนิด) และพืชไหล่น้ำ คิดเป็นร้อยละ 9 (3 ชนิด) จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์แบ่งได้เป็น 6 ประเภท ด้านที่ใช้ประโยชน์ที่มากที่สุดคือ ด้านอาหาร รองลงมา คือ ด้านสมุนไพร ด้าน

ไม้ดอกไม้ประดับด้านอื่น ๆ ด้านเครื่องใช้สอยตามลำดับและการใช้ประโยชน์น้อยที่สุด คือด้านพิธีกรรมและความเชื่อ เมื่อพิจารณาดัชนีพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน พบว่าข้าว (*Oryza sativa* L.) และบัวหลวง (*Nelumbo nucifera* Gaertn.) มีค่า UV และ CI สูงที่สุด เท่ากับ 1.5 แสดงให้เห็นว่า คนในชุมชนมีการนำข้าวและบัวหลวงไปใช้ประโยชน์มากที่สุด ทั้งด้านอาหาร ด้านพิธีกรรม สมุนไพร และไม้ประดับโดยใช้ทางด้านประกอบอาหารมากที่สุด ผลการศึกษาครั้งนี้ถือเป็นการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของพรรณไม้สำหรับงานวิจัยในอนาคต และเป็นแนวทางการอนุรักษ์ ส่งเสริมพรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ อย่างจริงจัง ส่งผลให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในชุมชนอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยสำหรับนิสิตระดับบัณฑิตศึกษา (ปริญญาโท) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปีงบประมาณ 2563 ขอขอบคุณสถาบันวิจัยวลัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ให้ความอนุเคราะห์สถานที่เครื่องมือ และอุปกรณ์ในการทำวิจัยและขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลการใช้ประโยชน์พื้นบ้านของพรรณไม้ น้ำทุกท่าน และขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาตรวจสอบความถูกต้อง

เอกสารอ้างอิง

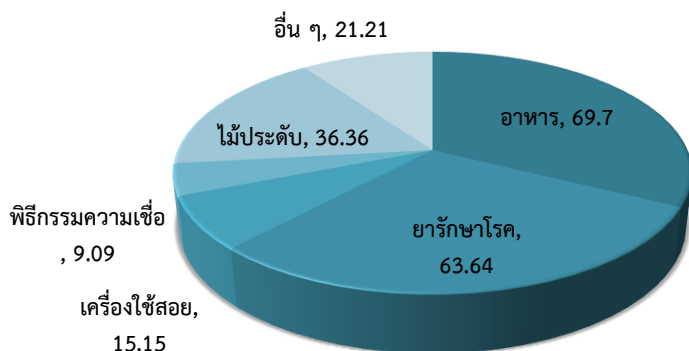
- ชูศรี ไตรสนธิ, ปรีทรรศน์ ไตรสนธิ, ปรัชญา ศรีสง่า และอังคณา อินตา. (2561.) พฤกษศาสตร์พื้นบ้านศาสตร์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น. องค์การสวนพฤกษศาสตร์ สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, เชียงใหม่. 240 หน้า.
- เชาว์ ทวีผล. (2544). การศึกษาความหลากหลายของพืชน้ำในแม่น้ำเพชรบุรี. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. เพชรบุรี.
- ธีระวัฒน์ ศรีสุข และพิมพ์ดี พรพงศ์รุ่งเรือง. (2556). ความหลากหลายชนิดและการใช้ประโยชน์ของพืชใบเลี้ยงเดี่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำห้วยเสือเต้น อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.
- พัชรินทร์ สายพัฒนา, สาวิกา กัลปพฤกษ์ และสรารัตน์ มนต์ขลัง. (2558). ความหลากหลายของพรรณไม้ในเขื่อนแก่งกระจาน. การประชุมวิชาการชมรมคณะปฏิบัติงานวิทยาการ อพ.สธ. ครั้งที่ 7 “ทรัพยากรไทย : หวนดูทรัพยากรสิ่งสินตน”. 278-284.
- ศตพล สิงจานุสงค์. (2557). ข้อมูลท้องถิ่น. สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, แหล่งข้อมูล :

<http://202.29.22.167/newlocaldb/satapol%20singjanusong/web%20v.2/.docx>. ค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2562.

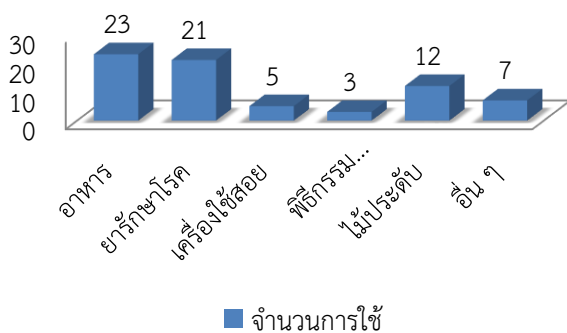
อรุณี รอดลอย, สุจินต์ หนูขวัญ และยุพเยาว์ สายจันทร์. (2555). ชนิดและการกระจายพันธุ์ของพรรณไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย. สถาบันวิจัยสัตว์น้ำสวยงามและพรรณไม้น้ำสำนักวิจัยและพัฒนา

ประมงน้ำจืดกรมประมงกระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ. 316 หน้า

Angiosperm Phylogeny Group. (2016). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. *Botanical Journal of the Linnean Society*. 181, 1-20.

แผนภูมิที่ 2 ร้อยละการใช้ประโยชน์ของพรรณไม้น้ำ จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์

แผนภูมิที่ 3 จำนวนพรรณไม้น้ำที่ใช้ประโยชน์ จำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์

ตารางที่ 1

รายชื่อพรรณไม้น้ำที่พบในบริเวณบ้านหัวหัว ตำบลท่าขนอย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	นิเวศวิทยา	การใช้ประโยชน์
Pteridophytes (Ferns and fern allies)				
1. MARSILEACEAE	<i>Marsilea crenata</i> C. Presl	ผักแว่น	พืชชายน้ำ	1, 2
Angiosperms				
2. NYMPHAEACEAE	<i>Nymphaea lotus</i> L.	บัวสาย, บัวขาว	พืชใล้น้ำ	1,2,4
	<i>N. stellata</i> Wild.	บัวแดง, บัวเฟื่อน	พืชใล้น้ำ	1,2,4
Magnoliids				
3. PIPERACEAE	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	ผักอีเล็ด, ชะพลู	พืชชายน้ำ	1, 2
Monocots				
4. ALISMATACEAE	<i>Limnocharis flava</i> (L.) Buchenau	ก้านจอง, ตาลปัตรฤๅษี	พืชชายน้ำ	1
5. AMARYLLIDACEAE	<i>Allium tuberosum</i> Rottler ex Spreng.	ผักแป้น, กุยช่าย	พืชชายน้ำ	1,2
6. ARACEAE	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	บอน	พืชชายน้ำ	1, 2, 4
	<i>Pistia stratiotes</i> L.	จอก	พืชลอยน้ำ	4, 6
7. PANDANACEAE	<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb.	เตย	พืชชายน้ำ	1,4,6
8. POACEAE	<i>Oryza sativa</i> L.	ข้าว	พืชชายน้ำ	1,5,6
	<i>Cynodon dactylon</i> (L.) Pers.	หญ้าแพรก	พืชชายน้ำ	5
Monocots(Comelinids)				
9. COMMELINACEAE	<i>Commelina benghalensis</i> L.	ผักปลาม	พืชชายน้ำ	1, 2
10. CYPERACEAE	<i>Cyperus corymbosus</i> Rottb.	กกกลม	พืชชายน้ำ	3,4

	<i>C. involucratus</i> Roxb.	กกพระ ราชินี, ไหล, ฝื่อ	พืชชายน้ำ	3,4
	<i>C. rotundus</i> L.	หญ้าแห้ว หมู	พืชชายน้ำ	2
	<i>Fimbristylis</i> <i>quinguangularis</i> (Vahl) Kunth	หญ้า หนวดแมว ,หญ้าหนวด ปลาตุก	พืชชายน้ำ	2
	<i>Actino scirpusgrossus</i> (L. f.) Goetgh. & D. A. Simson	กก สามเหลี่ยม	พืชชายน้ำ	3
11. PONTEDERIACEAE	<i>Eichhornia crassipes</i> (Mart.) Solms	ผักตบชวา	พืชลอยน้ำ	1, 3, 6
12. TYPHACEAE	<i>Typha angustifolia</i> L.	ต้นธูป, ธูปฤๅษี	พืชชายน้ำ	3, 4, 6
Eudicots				
13. NELUMBONACEAE	<i>Nelumbo nucifera</i> Gaertn.	บัวโป่ง, บัวหลวง	พืชใ้ผล่่น้ำ	1, 2, 4, 5
Rosids (Fabids)				
14. FABACEAE	<i>Neptunia oleracea</i> Lour.	กระเฉดน้ำ	พืชลอยน้ำ	1
	<i>Mimosa pigra</i> L.	ไมยราบ ยักษ์	พืชชายน้ำ	6
Rosids (Mavids)				
15. CAPPARACEAE	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.	ผักกุ่ม, กุ่ม น้ำ	พืชชายน้ำ	1, 2
16. ONAGRACEAE	<i>Ludwigia adscendens</i> (L.) H.Hara	แพงพวยน้ำ, ผักแพง	พืชลอยน้ำ	1,2
	<i>L. hyssopifolia</i> (G. Don) Exell	เทียนนา	พืชชายน้ำ	1,2

Superasterids				
17. AMARANTHACEAE	<i>Alternanthera sessilis</i> (L.) R.Br. ex DC.	ผักเบ็ด	พืชชายน้ำ	1,2
18. POLYGONACEAE	<i>Persicaria odorata</i> (Lour.) Sojak	ผักแพว	พืชชายน้ำ	1, 2
Asterids (Lamiids)				
19. CONVULVULACEAE	<i>Ipomoea aquatic</i> Forssk.	ผักบุ้ง	พืชชายน้ำ	1, 2
20. PLANTAGINACEAE	<i>Limnophila aromatica</i> (Lam.) Merr.	ผักแขยง	พืชชายน้ำ	1, 2
Asterids(Campanulids)				
21. APIACEAE	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	บัวบก, ผักหนอก	พืชชายน้ำ	1,2,4
	<i>Oenanthe javanica</i> (Blume) DC.	ผักชีฝรั่ง	พืชชายน้ำ	1,2
22. ARALIACEAE	<i>Hydrocotyle</i> <i>umbellata</i> L.	แว่นแก้ว, ผักหนอก	พืชชายน้ำ	1,2,4
23. ASTERACEAE	<i>Xanthium strumarium</i> L.	ขี้หน้ำ	พืชชายน้ำ	2

1 = อาหาร, 2 = สมุนไพร, 3 = เครื่องใช้สอย, 4 = ไม้ประดับ, 5 = พิธีกรรม, 6 = อื่น ๆ